

Universal Declaration of Human Rights - Altai, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the UDHR in Unicode project, <http://www.unicode.org/udhr>.

Кижининг тап-эриктерининг Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдың январ айының 10-чы күнүндө жараткан

Жартамал

Кижилик билезининг ончо турчыларының жарамыкту, жакшы жанын, онойдо ок тенг-тай ла туура салбас тап-эриктерин аяруга алганы омордың жайымының, ак-чегининг ле текшилей амыр-энчүнинг төзөгөзи болот; кижининг тап-эригин керекке албай, кыйа көргөни шок-табаруларга эжеленин аяруга алып, ононг улам кижиликтинг агару күүн-табын ачындырат. Улуста ачык сөстинг жайымы болотон ло жедикпес-тутактан ла коркорынанг жайым жадын-жүрүмди төзөгөни улустынг ичкери жүткимели деп жарлаган; кижининг тапэриги жасактынг жагыла кыйалтазы жогынанг корулалары аяруга алылар учурлу. Чокымдан айтса, кижини көмө базышка удур туруп чыгарының эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы нарылык колбулардың өзүмин жөмөдөрүн аяруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардың калыктары бойының Уставында кижининг төс тап-эригине бүдүмизин жөмөдөрин аяруга алып, үзеери кажы ла кижининг кижилик күүндү байлыгын ла эр ле эпши кижининг тенг-тай тап-эриктү болорын аяруга алып, жайым айалгада социальный ичкери өзүмди ле жадын-жүрүмнинг айалгазын ондолоторын жөмөдөр деп шүүлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардың Организациязыла өмө-жөмө иштеери деп молонгонун аяруга алып, жөмөлтөболуш ажыра текши тоомжыга ла кижининг тап-эриктерин ле төс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктердинг ле жайымының текши учурын ондоорын аяруга алганы, бу молуну жүрүмде толо бүдүреринде сүрекей жаан учурлу болгонун база аяруга алып, Генеральный Ассамблея кижининг тапэриктерининг чындык Текши Декларациязын жүрүмге кийдиретен каруулу иш деп жарлап жат. Каруулу ишти бүдүрерге текши калыктар, ороондор илбиркеп жүткшир учурлу. Кажы ла кижини, онойдо ок общественнынг кажы ла органы чындык, жүрүмдик Декларацияны аяруга алып, үредүнн ле билгирдинг шылузында бу тап-эриктерди ле жайымды тоорына, жеткилдеерине болужып-жөмөжөрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту жедимге жедер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардың Организациязының турчы-ороондорының калыктары ортодо, онойдо ок омордың юрисдикциясындагы жерлердеги журтап жаткан калыктары ортодо текшилей тооп, жүрүмде кийдирерин жеткилдеер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-жарыкка жайым ла тенг-тай тап-эриктү туулат. Олор санааукаалу ла чек күүн-тапту болуп бүткен ле бой-бойын карындаш кирези көрөр лө жүрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижиде чындык Декларацияла жарадылган ончо тап-эриктер ле жайым болор учурлу. Мында угы, бүдүмининг өнги, бүдүми, тили, жагдаган жагы, политикалык эмезе өскө көрүми, угы-төзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де анылаш-ылгамал жок болор учурлу.

Ого үзеери кижининг журтап жаткан жеринен камааны жогынанг политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де анылангыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижининг жаткан жери келменг де камаанду, келминг де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойының (жеринде) суверенитетинде кандый бир түдулу да болгонунанг камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кижиге јардым-јүрүмге, јайымга ла тагынан бойына тийерге јарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де јалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; јалчыларды садарының эмезе јалчыланарының, базынарының ончо бүүдүми јарадылбай јат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе оның учурын, тоомузын түжүрүп турган кижиге күүни јок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижиге, кайда да јүрзө, оның правосубъектозын тоорына тап-эриктү.

7-чи тизим

Ончо улус јасактың алдында тең-тең, кандый ла ылгаши јогынан јасактың тең-тай корулына тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтан тең-тай корулга тап-эриктү. Онойдо ок ондый кыйыкташка текериштең база тап-эриктү.

8-чи тизим

Кажы ла кижиге ого Конституцияла эмезе јасакла берилген төс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомулу эл јаргыларда тап-эриктерин једимдү орныктырарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан оңолоорго, тударга эмезе сүрөргө јарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижиге оның тап-эриктерин ле молуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштың төзөгөзин чокымдаарга толо тең-тайга тайанып, оның кереги ачык-јарык айалгада көрүлзин ле јаргы ак-чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктү.

11-чи тизим

1. Кажы ла кижиге шок-керек эткен деп бурулатса, оның бурузы јок деп ачык јаргыда јасактың ээжизиле јарталбаганча, ол өйдө туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла јеткилделер деп тап-эриктү.

2. Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп јаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный јасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген өйдө, болгодый кезедүгө көрө, кату кезедү эдилбес.

12-чи тизим

Оның тагынан ла билелик јүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де оның айыл-јуртына, корреспонденциязының јазыдына эмезе оның ады-жолына, јүрүмине тууразынан кирижер учуры јок. Кажы ла кижиге ондый табарудан, кирижеринен коруланар јасакка тап-эриктү.

13-чи тизим

1. Кажы ла кижиги кажы ла ороон келинде жайым жүрер ле журтап жадарга жерди талдап алар аргалу.

2. Кажы ла кижиги кандый ла орооннон жүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чи тизим

1. Кажы ла кижиги истезүден улам өскө ороондо коруланар жерди бедиреер ле коруланар жерле тузаланар аргалу.

2. Бу тап-эрикле кандый истезү тузсында тузаланарга жарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла ээжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

1. Кажы ла кижиги гражданство алар тап-эриктү.

2. Кандый да кижининг гражданствозын эмезе гражданствозын кубулар тап-эригин ала-көнчө айрыырга жарабас.

16-чы тизим

1. Эр келине жеткен эр ле эшии улус угы-төзиненг эмезе жандаган жангынан камааны жогынан айыл-журт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылжуртты төзөөр, журтаар ла айрылыжар тузсында тең-тай тап-эрикле тузаланат.

2. Айыл-журт төзөп жаткан эки жаны экүлези жайым ла эптү-рөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.

3. Биле обществоннын төзи, төзөгөзи, ол обществоннын ла государствоннын жанынан корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

1. Кажы ла кижиги алкы-рөөжө тангынан ээленер, эмезе өскөлөриле де кожго ээленер тап-эриктү.

2. Келин де алкы-рөөжөзин тууразынанг келип айрыырга жарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижиги жайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай жангына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынын кудай жангын эмезе көрүмин сольыры кирет, бойынын жангын жайым жандаары эмезе көрүмин тангынан бойы, эмезе өскө улусла кожго жандаары база кирет. Кудайлык чүм-жанг жанжыгуларды өткүреринде тап-эриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижиги бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тап-эриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынын көрүминен жайым тудунар ла государствоннын гран-кыйузынанг камааны жогынанг жетирүлерди ле көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

1. Кажы ла кижиги амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.

2. Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

1. Кажы ла кижии ороонды баикаарарында чике эмезе жайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижии бойынын ороонунда госслужбага тенг-тай кирер тап-эриктү.
3. Баикаарунын жангынын төзөгөзінде эл-жоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап ангылу өйдиг бажында өдүн турган ак-чек талдаштарда көрүлөр учурлу. Ол талдаштар текиш ле тенг-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Жажытту үнберишле эмезе жайым үнберишти жеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижии общественнын турчызы, айдарда, ол социальный жеткилдешке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

1. Кажы ла кижии ишке, ишти жайым талдаарына, иште ак-чек ле жарамыкту айалгага, иштеер жери жок айалгадан корулар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижии кандый да кыйыкташ жогынан тенг-тай иш учун тенг-тай ишталду болор тап-эриктү.
3. Кажы ла кижии жолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү жадын-жүрүмге ле билезине жарамыкту жадынды жеткилдеер учурлу. Керек туужында, өскө дө социальный жеткилдеиле үзеери жеткилделер.
4. Кажы ла кижии профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынын илбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижии амыраарга ла бош өйгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү келинде тузаланары ла төлөлип турган жанжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

1. Кажы ла кижии жүрүмдик кели бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-журты, медициналык жеткидежи, керектү соцеткилдеш су-кадыкты, жадын-жүрүмди керектү келинде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-жобол болзо, кенек артса, жангыскан артса, карыыр жажы жетсе эмезе онын бойынан камааны жок күч айалга боло берзе, кажы ла кижии тап-эриктү.
2. Энелик ле оогош балдар ангылу болушта ла кичеемелге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тенг-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-чы тизим

1. Кажы ла кижии үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзине болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текиш үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы жогынан болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижинин аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.
2. Үредүлик кижинин ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижинин тап-эриктөрине ле жайымынын төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоолмуга, набылыкка,

текиши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жагдаган жагдары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмөөр. Амыр-энчүни жөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзининг өткүрүп турган ижин жөмөөр учурлу.

3. Ада-энелер оогош балдарына үредүликтинг бүдүмин талдаарында тапэриктү.

27-чи тизим

1. Кажы ла кижии общественнынг культурныйнн жүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таныжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.

2. Кажы ла кижии онынн көгүс байлыгын, ар-жөжөлик илбүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественныйнн иштинг авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальныйнн ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда жарадылган тап-эриктөр ле жайым бүткүлинче бүдөр аргалу.

29-чы тизим

1. Кажы ла кижии общественнынн алдында молду. Шак ла мында кижининг толо ло жайым ичкери өзүми болор аргалу.

2. Кажы ла кижии бойыннын тап-эриктөрүн ле жайымнын жүрүмде кийдирип тура, жасакла жарадылган тудуларды буспас учурлу. Ыскө улустынн тап-эриктөрүн, жайымнын тооп, баалап, демократиялык общественнынн текиши некелтезин, ээжизин буспас учурлу.

3. Бу тап-эриктөрдү ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзининг ээжилерине, некетелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда жарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе тагынан улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда жарадылган тап-эрикти ле жайымды жоготторго ууландырылган деп ондоорго жарабас.
